الحمد للہ والمنۃ کہ درین زمان سعادت اقتران رسالۂ غرّا موسومہ بہ

اُسلوبُ الانشا

از تالیفات جناب والا خطاب صحیفۂ جاہ و جلال دیباچۂ کتاب اقبال نواب
سیّد احمد حسین خانصاحب بہادر المتخلص بہ سالک افاض اللہ علی مرقدہ
شآبیب الرضوان خلف اصغر عالیجناب نواب دولہ صاحب بہادر مغفور و نواسۂ
عالیجناب نواب معتمد الدولہ بہادر مغفور وزیر اعظم شاہ اودھ حسب الحکم جناب
نواب سیّد بنیاد حسین خانصاحب بہادر المتخلص بہ جاہ خلف الصدق
جناب ممدوح الصدر در مطبع انتظامی کانپور طبع گردید
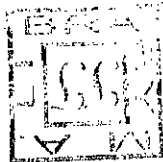
بسم اللہ الرحمن الرحیم

نخستین یگانہ سخن آفرین را سپاس گذارم و پیمبن بدرود و خشورش محمد و آل او
کہ رہنماے کیش اسلام اند لب کشایم تا عنوان این نامہ بپایان آید و آغازش
بانجام گراید ہر چند من کج مج زبان را انشا ناشائستہ کہ درخور استماع سخنوران
نکتہ دان و املاے پسندیدہ کہ مطبوع طباع مضمون طرازان شیوا بیان باشد
نمیباشد فامّا بنابر اصرار دوستان و بپاس خاطر یاران بحکم المامور معذور بنگارش
این نامہ کہ موسوم باسلوب الانشاست اقدام نمودم و بعضے از فقرات بطریق ندرت
و شاذ کہ از اساتذۂ کرام بخاطر داشتم نیز بعجلت تحریر و قلت فرصت ارقام
کردہ ام ارباب فہم و فراست و اصحاب عقل و کیاست ہر جا کہ خطائے و زلّتے
ملاحظہ نمایند بحک و اصلاحش سعی نمایند و این ہیچمدان و ہیچمیرزا احمد حسین سالک را بدعا
خیر یاد آرند و اللہ الملہم بالسداد و منہ المبدأ و الیہ المعاد القاب پدر
منبع فیوض نامتناہے واسطۂ حصول رحمت الٰہی قبلۂ کونین و کعبۂ دارین حضرت

ابوی مخدومی ملاذی ملجائے ماوائے مطاعی ولی النعم بسط اللہ ظلہ العالی
ایضاً قبلۂ جان و دل و کعبۂ آب و گل افتخار کونین و استظہار دارین ضاعف اللہ
جلالہٗ و ادام اللہ علی الانام ظلالہٗ **ایضاً** قبلۂ جسم و جان و کعبۂ دین و ایمان
مصداق آیہ واخفض جناحک من الذل وقل لہما قولا کریما و مورد
آیہ رب ارحمہما کما ربیانی صغیرا ادام اللہ ظلالکم علی رؤسنا
الی یوم القیام **القاب مادر** جناب معظمہ مکرمہ مفخمہ محترمہ دام اقبالہا
فقرہ ہائے آداب بعد از عرض آداب و تسلیم جبین قلم را بعرض احوال بر صحیفۂ
عریضہ سجدہ ریز میگرداند **ایضاً** گلہاے تسلیم از راہ تعظیم زیب سر و دستار بندگی
ساختہ بعز التماس مخادیم واجب التکریم میرساند **ایضاً** بتقدیم قواعد کورنش
و تسلیم طالع سر و دست را باوج قبول میرساند و معروض حاضران محفل فیض منزل
میگرداند **ایضاً** بعد اتحاف تحفۂ تسلیمات طیبات معروض میدارد **ایضاً** بعد بجا آورے
آداب بندگی و مراسم پرستندگی مرفوع راے عالم آراے میدارد **ایضاً** بعد
اداے آداب خضوع و خشوع و ابراز مراسم عجز و انکسار بگذارش مدعا لب
میکشاید **ایضاً** بعد تسلیمات نامیات اخلاص آیات و تحیات زاکیات مخالصت
سمات عمدہ مدعاے دل ارادت منزل صحت و سلامت ذات مجمع الحسنات خدام
رفیع الدرجات حضور والا ست **صفت مکتوب بزرگان** نوازش نامۂ تفقد
طراز کرامت نامۂ عطوفت آگین عنایت نامۂ عالی یرلیغ واجب الاتباع توقیع
وحی مثال فرمان واجب الاذعان شقۂ عظیم المرحمہ و فرمان وافر المکرمہ تعلیقۂ
رفیعۂ آفتاب طلیعہ شقۂ خاص فیض اختصاص منشور عدالت سطور کرامت معمور

القاب عورات ذی مرتبہ عصمت مآب عفت قباب بلقیس زمانے مریم مکانے نور دیدہ کا شرم فروغ چشم ازرم بزرگ منش والا پایہ بلند اختر خورشید سایہ دامت عظمتہا **ایضاً** مریم خصال فاطمہ اعمال زبیدہ کردار آسیہ اطوار حجلہ نشین عزّ و وقار و اعتلا پردہ گزین مجد و علا دام مجدہا **القاب برادر کلان** برادر مہربان اشفاق نشان معظم و مکرم مجد و مفخم دام اعظامہ و اکرامہ **القاب درجۂ مساوی** قوت بازوے اخوان پشت و پناہ برادران منبع حسنات فراوان مجمع اخلاق بے پایان دامت محبتہٗ **القاب برادر کوچک** برادر بجان برابر سعادت عنوان اقبال نشان سعید الافعال رشید الخصال سلمہ اللہ و ابقاہ **القاب فرزندان وغیرہ** فرزند دلبند قرۃ العین راحت جان سعادت و اقبال نشان ثمرۃ الفواد و نوبہار گلشن مراد مدحیاتہٗ **ایضاً** لخت جگر نور نظر رشید و سعید خجستہ کردار شائستہ اطوار طال عمرہ بعد دعاے طول عمر و دوام صحت و عافیت معلوم نمایند **ایضاً** بعد ادعیۂ وافیہ ظاہر گردد **ایضاً** بعد دعاے درازی حیات مدعا آنکہ کتاب مرسلہ رسید خاطر را خوّم گردانید **ایضاً** خط بہجت نمط وصول گشتہ دل را بدریافت احوال ایشان مسرور گردانید **ایضاً** خیریت نامہ فرحت رقم وارد شدہ دیدہ را روشن و سینہ را گلشن گردانید **القاب امرا و رؤسا درجۂ اعلیٰ** عالی جناب سیادی آداب معلّی القاب والا شان رفیع المکان متکے اریکۂ حشمت و اقبال مربع نشین چار بالش جاہ و جلال دام اقبالہ العالی **ایضاً** فلک سریر ملک ضمیر ستارہ خدم سیارہ حشم مہر ہمم ماہ علم ابر کرم بحر شیم مشتری درایت مریخ آیت مہر سپہر مکرمت بدر فلک مرحمت منبع الجود والاحسان معدن الفیض والامتنان

اعلی اللہ شانہٗ وابد فی الدولۃ زمانہٗ **ایضاً** مجمع المفاخر والمناقب الصاعد علے
ارفع المراتب ابہت ومعالی مرتبت شوکت وجلالت منزلت عالی نہمت والانقبت
حفظ اللہ عن الزوال دولتہ وادام بالاقبال مجدہٗ وشوکتہ **ایضاً** بحر اقبال
بحر صدف جاہ وجلال صدف گوہر فتوت گوہر تاج عطوفت تاج تارک مروت
زاد اللہ فی الدولۃ والحشمۃ **ایضاً** پرتو نور اقبال نور چراغ جاہ وجلال چراغ فانوس
کامگارے فانوس شبستان بختیاری حفظ اللہ باری **ایضاً** مطاعًا مکرمًا محترمًا
محتشمًا دامت فیوضکم **القاب امراے مساوی المرتبہ** سلالۃ الاعاظم
نقاوۃ الافاخم صحیفۂ جاہ وجلال دیباچۂ کتاب اقبال افضل اماجد ایام اکمل اکارم
انام عالی مرتبت والا منزلت موسس اساس صدق وصفا مشید ارکان الفت
وولا دام علوہ وزاد بالاقبال سموہ **ایضاً** عالی شان عطوفت نشان صدر الاعیان
فخر الامثال والاقران عالیجاہ رفیع جائگاہ حشمت وشوکت دستگاہ عمدۃ الامرا
العظام اسوۃ الکبراء الفخام دامت معالیہ **ایضاً** مہر سپہر تفقد والطاف بدر سماے
تودد واعطاف مجموعۂ علم ودرایت دیباچۂ کتاب فہم وفراست عارج معارج
وداد صاعد مصاعد اتحاد مرجع اعاظم واعالی مجمع مکارم ومعالے ادامہ اللہ
علے ارائک التفاخر **ایضاً** زبدۂ رؤساے روزگار قدوۂ امراے ذوی الاقتدار
بہار چمن محبت آب ورنگ حدیقۂ مروت دامت محبتہم **القاب امراے**
کوچک مرتبہ غرۂ ناصیۂ کامگارے قرۂ باصرۂ بختیارے سرو جویبار حشمت
واقبال شمشاد حدیقۂ عظمت واجلال ضوعت غرہ وادیم بقادہٗ **القاب احباب**
علے قدر مراتبہم عالی مراتب والا مناقب مشفق شفیق صدیق انیق سلمہ اللہ

وابقاہ و علی المراتب العلیہ رقاہ و رزقنا لقاہ و من کل بلیۃ وقاہ **ایضاً** شفیق بالتحقیق لکل مدح یلیق خالص الوداد راسخ الاتحاد دام اللہ فلاحک واسعد مبارک وصباحک **ایضاً** شفیقا شفیقا صدیقا انیقا حرس اللہ ذاتکم واسعد اوقاتکم **ایضاً** خلیل صادق شفیق وامق حرسہ اللہ من صروف الایام **ایضاً** عضداً دوستان سلمہ اللہ المنان **ایضاً** حبیب لبیب زید عزہ نخبۃ الانجاب صفوۃ الاحباب دام بقاؤہ وزاد ارتقاؤہ **ایضاً** مہربانا عالیشانا ادام اللہ قدرہ واطلع من افق المراد بدرہ **ایضاً** احب الاحبا ازاد سرورہ وبہجۃ خلیل جلیل سلمہ اللہ الجزیل

القاب مجتہدین وعلماء

العالم العامل والبحر الذی لیس لہ ساحل محط رحال الافاضل لسان الاواخر والاوائل مجتہد الزمان علامۃ الدوران مرجع خواص وعوام عالم شرائع واحکام دام ظلہ العالی بدوام الایام واللیالی **ایضاً** جامع معقول ومنقول حاوی فروع واصول افقہ الفقہا مرجع الفضلا السید السند والعالم المعتمد شیخ الاسلام فقیہ اہل البیت علیہم السلام فخر اللیالی والایام لازالت شموس افاداتہ طالعۃ ومابرحت اقمار افاضاتہ لامعۃ **ایضاً** مجمع فضائل منبع فواضل عالم عامل فقیہ کامل سالک مسالک رشاد ناہج مناہج اجتہاد ادام اللہ ظلال جلالہ علی رؤس المومنین **ایضاً** عالم خبیر فاضل بے نظیر سید المتکلمین سند المجتہدین بقیۃ الاکابر وارث المجد کابرا عن کابر متع اللہ المؤمنین ببقائہ الی ظہور خاتم اولیائہ **ایضاً** زبدۃ الفضلاء العظام عمدۃ العلماء الکرام اکمل المدققین افضل المحققین عارف اسالیب ادبیہ واقف قوانین عربیہ ادام اللہ ایامہ السعیدہ وضاعف افاداتہ السدیدہ

القاب سادات کرام

خلاصۂ اولاد رسول نقادۂ احفاد بتول قرۂ باصرہ

سیادت عزۂ ناصیۂ سعادت زاد اللہ مراتبکم **ایضاً** اشرف النقباء انجب النجباء
خلاصۃ الزمان عزیز الدوران نقاوۂ خاندان مصطفوی سلالۂ دودمان مرتضوی
سیادت پناہ نجابت و شرافت دستگاہ طوّل بقاوہٗ **القاب حجّاج و زوّار**
اکرم الحجّاج و الزوّار اکمل الاخیار و الابرار حاجی حرمین شریفین زائر ابی عبداللہ الحسین
زاد اللہ شرفہ **ایضاً** صفاے صفا مروۂ مروّۃ و وفا رکن رکین محبّت کعبہ شریف
مودّت شکر اللہ سعیہ **ایضاً** کعبۂ صدق و صفا عارف اسرار عرفات ومنا اعطاہ اللہ
مناہ **القاب اہل زہد و ورع** مجمع انوار زہادت منبع اسرار عبادت
انیس المتبرعین جلیس المتورعین افضل العبا و اکمل الزہاد عظّم اللہ اجورہ **القاب**
مشائخ و فقرا یگانۂ درگاہ صمدیت مقرب بساط احدیت شاہ درویش
نیّت درویش شاہ صفت قدوۂ ارباب عرفان زبدۂ اصحاب ایقان دام
ارشادہ **ایضاً** ہادی طریق فقر و فنا مرشد مناہج صدق و صفا قاطع علایق آرزو
ومنا مبرّا از حرص ہوا شیخ عارف درویش کامل شبلی زمان جنید دوران دامت
ہدایتہٗ **القاب اطبّا و حکما** حاوی علوم حکمیہ جامع کمالات طبیّہ ناہج مناہج حذاقت
جوہر نفیس ذکاء و فطانت عمدۃ الاطبّا زبدۃ الحکما شفاء الاسقام دواء الآلام دامت
حذاقتہ **ایضاً** بقراط زمان جالینوس دوران طبیب لبیب حکیم اریب ثانی مسیحا
قانون شفا نقاوۂ مجردات و مادیات خلاصۂ بسائط و مرکبات سلمہ اللہ الشافی
ایضاً مسیحاے زمان باعث شفاء نوع انسان چارہ سگال آلام روحانی معالج
اسقام و امراض جسمانی کشاف معضلات طبیہ حلّال دقایق حکمیہ کمل اللہ تشخیصہ
القاب منشی طوطے شکرستان انشا پردازے عندلیب بوستان مضمون طرازے

فہرست صحائف فصاحت دیباچہ دفاتر بلاغت دبیر بے ہمال منشی بے مثال دام اللہ
کمالاتہ **ایضًا** بلبل بوستان معانے طوطے شکرستان خوش بیانے مجمع آداب
وعلوم مالک الرقاب منشور ومنظوم منشی بے نظیر دبیر عطارد تحریر سلمہ اللہ القدیر
القاب شاعر نکتہ سنج شیریں زبان سخن آفرین سحر بیان حسان زمان سحبان
اوان نادر الاہالے ناظم الدرر واللآلے زاد اللہ فصاحتہ **ایضًا** افتخار شعرائے
زمان رشک سخنوران دوران مبدع البدایع مخترع الروایع شاعر ماہر سخن سنج
ساحر افصح الفصحا ابلغ البلغا زاد اللہ بلاغتہ **ایضًا** کلیم طور فصاحت مسیح آسمان
بلاغت نظیرے نظیر فخر رشیدی وظہیر انورے رائے صائب ضمیر قدسے طینت
ہلالے شہرت حرسہ اللہ الحافظ **القاب خوش نویسان** مقلہ حدقۂ زمان
یاقوت معدن عرفان رشید الخصال عماد کاخ کمال حافظ مراتب مودت موحد
ارقام محبت کاشف دقایق خفی وجلی سلمہ اللہ العلی **القاب تجار** عمدۃ التجار
شرف اولے الاعتبار المشہور بالکفایہ والمذکور بالدرایہ زاد اللہ اعتبارکم **ایضًا**
معتمد الامصار معتبر الاقطار افتخار امنائے زمان الفایق علے الامثال والاقران زاد اللہ
منافعکم **جہت خدم وملازم پست مرتبہ** خیر خواہ بلا اشتباہ نیک اندیش
معتمد الخدمت وفاکیش بعافیت باشد مراسلہ مرسلہ رسید احوال معلوم گردید **ایضًا**
عرضے مرسلہ مخبر حالات گردید **فقرات سلام وتحیہ کہ بدرجۂ مساوی باید**
نگاشت سلامے مرصع بجواہر محبت وتحیاتی مکلل بدر مودت ارسال میدارد
سلام شوق انضمام بل سراپا غرام سلام مودت پیام محبت فرجام موالات التیام
سلام مسنون مودت مشحون محبت مقرون سلام شوق آیات وذوق سمات

چون مشتمل بر صحت ذات والا صفات بود باعث جمعیت خاطر پریشان گردید چونکه مبنی
از استقامت مزاج بر منهج اعتدال و مبنی بر صحت ذات حمیدالصفات بود به سوسنجے
این شگرف مقصود شکر ربّ ودود بجا آوردم چونکه مبنی بر خیریت بود زنگ تردد و تفکر
از آئینهٔ دل بزدود و از ادراک اخبار خیریت آنمخدوم شکر ربّ ودود بجا آوردم فقره
صحت ذات خجسته صفات موجب انتعاش طبایع آبی و خاکی و سبب هزار گونه خوشحالے
و فرخناکی گردید چون صورت خیر و عافیت از صحیفهٔ شریفه ظاهر گردید باداے دوگانه
شکر خالق یگانه قیام نموده شد فقرات شکریه زاهد قلم نیاز رقم از سر چشمهٔ دوات
وضوے سابغ نموده جبین خود را بر صفحهٔ قرطاس براے اداے شکر این عطیهٔ عظمے
و موهبت کبریٰ میگذارد شکر عطاء معطے را خارج از حد مقال دانسته ناچار زبان
شکرگذاری را در کام خاموشی کشیدم شعر شکر کردن کے توانم در خور آلای تو پس شکر
نعمتهاے تو چندانکه نعمتهاے تو ٭ خواستم که کلمات شکریه را بحکم من کانت نعمة واجبة
کانت طاعته واجبة بجهر و اعلان بر زبان رانم مگر بخوف اینکه مبادا حمل بر سمعه و ریا کرده شود
و فعل ریائے مقبول نمیباشد شکر مخفے را مفاد یا ابا ذرا ذکر ذکرا خاملا بر ظاهر ترجیح دادم
زبان بشکر سامی کشودن در حقیقت شکر خود گفتن است چرا که ما و شما در حکم کنفس واحدة
میباشیم ــه نه چنان گرفته جا بمیان جان شیرین که توان ترا و جان را ز هم امتیاز
کردن ٭ و بخیال اینکه مبادا ازین شکریه رائحهٔ دوئے و بیگانگی استشمام شود لهذا
ازان اعراض نمودم اگر شکرگذارے بحیث در مقابل عطیهٔ جلیله سامی بمیزان سنجیده آید
هر آئینه کفهٔ عطیه از گرانبارے زمین گیر شده و پلهٔ شکرگذاری از خفت بکرهٔ اثیر خواهد رسید
شکر منعم اضافی را شکر منعم حقیقے بحکم مَن لَم یَشکُرِ النّاسَ لَم یَشکُرِ اللهَ و اَشکُرُ النّاسِ

لِلنَّاسِ اُشْکُرُھُمْ لِلّٰہِ پنداشتہ با دائیش قیام نمودم از استماع این خبر فرحت
افزا زبان بشکرانہ منعم حقیقی بحکم وَاشْکُرُوالِی وَلَاتَکْفُرُوْن و بمفاد اُشْکُرُ
نِعْمَتَ اللّٰہِ اِنْ کُنْتُمْ اِیَّاہُ تَعْبُدُوْن کشادم فقرات شکایت
عدم تحریر خطوط دیریست کہ نساج قلم میمنت رقم بہ نسیج تار و پود الفاظ
ومعانی ہمت نگماشتہ روزگاریست کہ صریر کلک جواہر سلک از مژدۂ خیر و عافیت قرع
صماخ سماع نمودہ عمریست کہ محرک سلسلۂ تحریر نگشتہ اند مدت مدید و عرصہ بعید منقضی
میگردد کہ از مژدۂ خیر و عافیت مزاج وہاج خاطر تر ودد ماثر را فرحت و سرور نہ بخشیدہ اند
مدتیست کہ یار خامہ را بدوش انامل گوارا نکردہ اند زمانہ ایست کہ صفحۂ نامہ را از گلہای
تندرستی وکوائف مزاج رشک افزاے باغ جنان نکردہ اند دیریست کہ از احوال
خیریت مآل مطلع نگردیدم خاطر تودد ماثر ہموارہ جویا میباشد عرصہ ایست کہ دل مستمند
از مژدۂ صحاح مزاج مسرور و شادکام نگردیدہ مدتیست کہ قلم مسیحا دم مریضان
دار الشفاے محبت را شفا نہ بخشیدہ عمریست کہ قلم مسیحا نفس کہ طبیب دار الشفای
سخندانیست از خاصیت معجون کامل الاجزاء التحریر و تسطیر صحت بخش مزاج رنجوران
بستر فراق نگردیدہ تبشیر خوش تقریر خامہ فرخندہ صریر بشارتے از احوال خیریت
مآل بگوش ہوش نرسانیدہ عمریست کہ طوطے شکرخاے خامۂ مودت تصویر بر شاخسار
تسطیر و تحریر بترانہ طرازے نغمات بی نظیر شکر شکن نگردیدہ دیریست گذشتہ و دہرے
منقضی گشتہ کہ از سحاب خامہ گہر ریز رشحہ کہ شارح حالات دوستی آیات باشد نضارت بخش
کشت یگانگی و وداد نگشتہ شاید کہ یاد دوستان مشتے و نسیان دریا دلہ تو کہ تا عرض این مدت
یاد آوری نگشتند سرو فتران عشق کہ در بزم مکرمت پیوستہ ے زجام و فانوش کردہ اند

آیا چه بود شان که بیکبارگی چنین از مخلصانِ خویش فراموش کرده اند که اهل قلمی باعث
درنگ تحریر و بسبب تاخیرِ تسطیر گردیده و بر مثل الکسل احلی من العسل عمل فرموده اند

فقرات در تاکید تحریر جانب مکتوب الیه لازم رسم یگانگی و محبت آنست

که یک چند از تحریر مکاتبات دوستانه که باعث تشیید ارکان وداد و سبب استحکام
مبانی اتحاد ست خاطر نیازمند را مسرور میفرموده باشند رجا که ابواب ارسال و ترسیل
مکاتبات بر روی مشتاق مفتوح دارند و از حالات خیریت سمات تفریح دل و
ترویح روح میکرده باشند دائما از نامه و پیام دل مستمند را مسرور و شادکام میفرموده
باشند امید که نهال چمن وداد را بسحاب ارسال کتاب علی الدّوام سرسبز و اغصانِ
بوستان اخلاص را بنسیم انفاس عیسوی اساس مهتز میفرموده باشند **فقرات**

دعائیه الٰهی آفتاب دولت تابنده و سایهٔ مبارک پاینده باد سایهٔ بلند پایه که آفتاب
در سایهٔ اوست ممدود باد سایهٔ هما سایه بلند پایه و دشمن بی مایه سبک سایه باد تا آفتاب
عالمتاب نوربخش عالم اسباب ست همواره کوکب دولت و اقبال و اختر حشمت و اجلال
از افق کامرانی و شادکامی طالع و لامع باد ما دامیکه گلشن سپهر بگلهای ماه و مهر
آراسته و پیراسته است همواره چمن دولت و اقبال و حدیقهٔ حشمت و اجلال آبیاری
بخت میمون و طالع همایون سرسبز و شاداب و خرّم و سیراب باد مادامیکه لن ناصب
مضارع باشد دوستانت منصوب و لم جازم ست دشمنانت مجزوم و منکوب باد تا که
عرض را بجوهر قیام ست جوهر شریف از مرض و عرض محفوظ باد تا پیوند ایام بلیالی
باقی ست باقی باشند همواره تا ارتفاع شمس از نصب شاخص توان شناخت
آفتاب دولت و اقبال مرتفع باد تا فقها مسائل حلال و حرام روایت و حکما را از حدوث

وقدم حکایت ست جوہر شریف از حدوث امراض محفوظ باد وتا آم حرفِ تردید ست
دشمنانت مردود باد وتا قرآن کتاب اہل ایان وتا کعبہ قبلۂ ارباب ایقان ست بنای
عمر مستحکم ودفتر دولت منتظم باد وتا ہبوط ذنب در برج جوزا است ووبال زحل در سرطان
حاسدانت چون ماه در عقرب غمگین ودوستانت چون زہره در میزان فرح آگین باد

تمّت

اِعلان

برای جمیع اہل مطابع وغیره اجازت داده میشود که کتاب
ہذا مسمّٰی به اسلوب الانشا برای خود ہر کس ہر قدر ہر جا
که خواہد چاپ نماید لاکن تصحیحش مقدم داند

راقم

سیّد بنیاد حسین عفی عنہ بقلم خود